

Våldtäktsmannen

Polisen undersöker misstänkt överfallsvåldtäkt vid ett motionsspår i Flemingsberg i Huddinge söder om Stockholm, sommaren 2020. Foto: Andreas Bardell/TT.

Det senaste decenniet har anmälda våldtäkter ökat med 44 procent. Ett första steg för att effektivt förebygga dessa svåra brott är att ringa in vem våldtäktsmannen är. Ann Heberlein har läst en ny studie från Lunds universitet. Undersökningen bekräftar tidigare forskning som visar ett samband mellan födelseregion och kriminalitet, inte minst sexualbrottslighet. Frågan är vad vi ska göra med denna kunskap.

Av [Ann Heberlein](#) | 8 mars 2021

[Eventuella åsikter och slutsatser i texten är skribentens egna.](#)

3

[I korthet Stöd KvartalNyhetsbrev](#)Lästid 9 min

I korthet

Det senaste decenniet har anmälda våldtäkter ökat med 44 procent.

En del av ökningen kan hänföras till ändringar i lagstiftningen, men också med hänsyn till detta kan vi konstatera en faktisk ökning.

En färsk studie från Lunds universitet bekräftar en överrepresentation av män födda utanför Europa vid sexualbrottslighet.

Handlar denna överrepresentation om socioekonomiska faktorer, diskriminering eller sociokulturella faktorer?

Ann Heberlein argumenterar för att förklaringen återfinns i sociokulturella faktorer.

Detta är i själva verket goda nyheter: Värderingar går nämligen att påverka, och om vi får människor att ändra sina värderingar kommer de att ändra sitt agerande också.

"År 2001 anmäldes 9 162 sexualbrott. Av dem var 2 100 fullbordade våldtäkter. Enligt statistik från Brottsförebyggande rådet ökar antalet anmälda våldtäkter stadigt. Färsk statistik visar att 1 145 våldtäkter anmäldes under första halvåret 2003".¹ Så skrev jag i min lärobok i sexualetik, *Den sexuella människan* (Studentlitteratur, 2004). Idag ter sig siffrorna jag angav 2004 som relativt beskedliga: Enligt preliminär statistik från Brå anmäldes 8 890 våldtäkter förra året. Det innebär en ökning med 6 procent jämfört med 2019.²

Under den senaste tioårsperioden (2010-2019) har de anmälda våldtäkterna ökat med 44 procent. Anmälda våldtäkter mot kvinnor/flickor har ökat med 43 procent, medan anmälda våldtäkter mot män/pojkar ökat 58 procent.³ En delförklaring till ökningen kan vara ändringar i lagstiftningen; sexualbrottslagen har ändrats vid tre tillfällen under 2000-talet – 2005 (särskilda straffbestämmelser angående "våldtäkt mot barn" infördes och kravet på tvång sattes lägre), 2013 (då begreppet "särskilt utsatt situation" infördes) samt 2018 då den så kallade samtyckeslagstiftningen infördes.

Fler fällande domar med samtyckeslagen

I en utvärdering av samtyckeslagen, "Den nya samtyckeslagen i praktiken", Rapport 2020:6 (Brå) ser man att antalet åtal och fällande domar har ökat markant sedan lagändringen – fällande domar ökade från 190 domar 2017 till 333 domar 2019. Av dessa var 12 domar för oaktasamt våldtäkt.⁴ Å andra sidan "kan det inte uteslutas att det stigande antalet anmälningar speglar en faktisk ökning av våldtäktsbrottsligheten", skriver rapportförfattarna.⁵ Samtyckeslagstiftningen tycks fungera såtillvida att den leder till fler fällande domar – men om den påverkar antalet anmälda våldtäkter är mer tveksamt.

Läs mer [Visa mindre](#)

Låt mig säga så här: Det är mycket möjligt, till och med sannolikt, att ändringarna i lagstiftningen lett till fler anmälningar av våldtäkt liksom till fler fällande domar. Det är däremot osannolikt att ändringarna i lagstiftningen kan förklara hela ökningen – 44 procent det senaste decenniet. Det är utmärkt att den senaste ändringen i sexualbrottslagen tycks leda till fler fällande domar, men det räcker inte: Antalet våldtäkter måste minska.

24 personer våldtas per dygn

Det är inte värdigt att närmare 9 000 kvinnor och män våldtas under ett år. Antalet anmälda våldtäkter förra året, 8890, innebär att 24 människor varje dygn anmälde att de blev våldtagna. Vad vet vi om de som blir våldtagna? Vi vet att majoriteten av dem som blir våldtagna är kvinnor, även om våldtäkter mot pojkar och män ökat kraftigt senare år. Vi vet också att unga kvinnor, i åldersspannet 20-24 år är mest utsatta. Utsattheten för sexualbrott är vanligare i vissa grupper, skriver Brå i rapporten "Våldtäkt och sexualbrott". Svenskfödda kvinnor med en eller två utrikesfödda föräldrar lever i detta avseende farligare än kvinnor med två svenskfödda föräldrar men de lever också farligare än utrikesfödda kvinnor. Likaså är lågutbildade kvinnor mer utsatta än kvinnor med högre utbildning, och ensamstående kvinnor är mer i riskzonen än samboende kvinnor. Kvinnor som bor i flerbostadshus löper högre risk att utsättas för sexualbrott än kvinnor i småhus, och den som bor på en större ort är mer utsatt än den som bor på en mindre ort.⁶

Risken att utsättas för sexualbrott hänger alltså ihop med ålder och socioekonomiska faktorer.

Det typiska våldtäktsoffret är alltså en ung, ensamstående kvinna med låg utbildning, född i Sverige men med utrikesfödda föräldrar, bosatt i flerfamiljshus i ett större samhälle. Risken att utsättas för sexualbrott hänger alltså ihop med ålder och socioekonomiska faktorer. Andra faktorer som anges är alkoholkonsumtion, deltagande i nöjesliv och internetdejting.⁷ Vet vi något om relationen mellan offer och förövare? Enligt rapporten "Våldtäkt mot personer 15 år och äldre" har det skett en ökning av våldtäkter med obekant eller mycket ytligt bekant gärningsperson, medan fall inom en nära relation, liksom fall där gärningspersonens och/eller offrets hem är brottsplats, minskat i proportion till andra våldtäkter.⁸

Preventivt arbete bör prioriteras

Att våldtas innebär en ytterst grov kränkning, en kränkning som på ett grundläggande sätt påverkar din tillit till andra människor och din syn på dig själv, ditt värde och dina rättigheter. Flera studier visar att flickor och kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp löper mycket stor risk att drabbas av psykisk ohälsa med depression och ångest som följd. Likaså ökar risken för missbruk och självmord kraftigt.⁹ Ungefär hälften av dem som blir utsatta för en våldtäkt drabbas av posttraumatiskt stressyndrom.¹⁰ Det sexuella våldet får svåra konsekvenser för den som drabbas. Antalet kvinnor och män som utsätts för en våldtäkt måste bli lägre.

Den första förutsättningen för ett effektivt förebyggande arbete är att ringa in våldtäktsmannen.

Därför bör preventivt arbete prioriteras: Hur förebygger vi våldtäkter? Den första förutsättningen för ett effektivt förebyggande arbete är att ringa in

våldtäktsmannen. En färsk uppsats från Lunds universitet, "Swedish rape offenders – a latent class analysis"¹¹ koncentrerar sig på just detta. Studien, utförd av Ardavan Khosnood, Henrik Ohlsson, Jan Sundquist och Kristina Sundquist, är unik både i omfång och i metod. Här ingår alla som dömts för våldtäkt mellan 2000 och 2015 och som var mellan 15 och 60 år gamla. Det innebär totalt 3 039 individer.

Sådan är våldtäktsmannen

Vem är då den typiske våldtäktsmannen? Vi kan börja med att konstatera att det är en man: 99,7 procent av förövarna är män. Det genomsnittliga födelseåret är 1976. Drygt en tredjedel av våldtäktsmännen var socialbidragstagare med kort utbildning. Närmare hälften av förövarna hade tidigare dömts för våldsbrott och 36 procent var dömda för egendomsbrott. 15 procent hade någon form av psykiatrisk diagnos, 19 procent missbrukade alkohol och 21 procent använde narkotiska preparat.

Närmare 60 procent av männen som dömdes för våldtäkt i Sverige mellan 2000 och 2015 tillhör första eller andra generationens invandrare.

Det resultat som väckt mest uppmärksamhet är dock ett annat: Studien visar nämligen att närmare 60 procent av männen som dömdes för våldtäkt i Sverige mellan 2000 och 2015 tillhör första eller andra generationens invandrare. 47,7 procent är födda utanför Sverige. 11,5 procent är födda i Sverige men har antingen en eller två utrikesfödda föräldrar. Bryter man ner gruppen ytterligare ser man att den största andelen våldtäktsmän är födda i Mellanöstern eller Nordafrika, följd av Afrika (exklusive Nordafrika), Asien (exklusive Mellanöstern) och Latinamerika.

Samband mellan födelseregion och kriminalitet

Lundaforskarnas studie bekräftar därmed tidigare studier som visat på ett samband mellan födelseregion och kriminalitet, inte minst sexualbrottslighet. Utrikesfödda mäns överrepresentation vid sexualbrott är väl belagd i flera tidigare studier från Brå. Enligt Brå 1996:2, "Invandrare och invandrades barns brottslighet"¹², är invandrare överrepresenterade 1,5 gånger. Brå 2000:3, "Statistik om gruppvåldtäkter"¹³, uppvisar en ännu högre överrepresentation. 2005 publicerade Brå "Brottslighet bland personer födda i Sverige och i utlandet"¹⁴ och denna studie befäster resultaten från tidigare forskning: Män med utomeuropeiskt ursprung, framförallt män födda i Nordafrika och Mellanöstern, är kraftigt överrepresenterade vid sexualbrott.

Frågan som nu bör ställas är varför denna överrepresentation finns. Följande hypoteser framförs: a) socioekonomiska faktorer leder till ökad brottslighet; b) män med ickesvensk bakgrund anmäls oftare och döms hårdare; c) kulturhypotesen.

Hypotes a är tillämplig vid våldsbrott och egendomsbrott. En ökad social och ekonomisk ojämlikhet leder enligt ett stort empiriskt material till fler mord och mer misshandel.¹⁵ Det finns dock inga studier som påvisar ett samband mellan socioekonomiska faktorer och sexualbrott. Hypotes b är just en hypotes. Påståendet att män med utomeuropeisk bakgrund anmäls och lagförs i högre utsträckning än etniskt svenska män är inte empiriskt belagt.

Det är frapperande att det är män från länder med en extremt patriarkal kultur som sticker ut i ovan nämnda studier.

Då återstår hypotes c, nämligen att kultur, det vill säga normer och värderingar som förövarna bär med sig från sitt ursprungsland, är förklaringen till överrepresentationen. En allmänt accepterad uppfattning om våldtäkter är att sexuellt våld är det yttersta uttrycket för det vi kallar patriarkala värderingar. Patriarkala föreställningar sätter mannen i centrum, betraktar kvinnan som underordnad, delar in kvinnor i "bra" och "dåliga" samt betraktar kvinnan som mannens ägodel. Det är frapperande att det är män från länder med en extremt patriarkal kultur som sticker ut i ovan nämnda studier.

Sociokulturella faktorer

Det finns alltså skäl att tro att sociokulturella faktorer kan vara en förklaring till utomeuropeiska mäns överrepresentation vid sexualbrott. Våra grannländer har goda erfarenheter av att arbeta förebyggande för att minska antalet våldtäkter. Ett välkänt exempel är det norska "Stavangerprojektet", som jag tidigare skrivit om.¹⁶ När Stavanger drabbades av en påtagligt ökad frekvens av våldtäkter – 20 våldtäkter mellan 2009 och 2011 – undersökte NRK samtliga fällande domar. Det visade sig att 17 av de dömda våldtäktsmännen i Stavanger var av ett annat etniskt ursprung än norskt. En var polack, resten kom från olika länder i Afrika eller Mellanöstern. I en intervju med NRK sade Helge Bjørnstad, domare vid Stavanger tingsrätt, att han ansåg att det var viktigt att veta vem gärningsmannen var, vilka bevekelsegrunder han kunde ha, vilken bakgrund och vilka föreställningar han bar på, för att kunna komma tillrätta med problemen. Det kan ju handla om kulturella skillnader, om kvinnoyn, till exempel.¹⁷

I Stavanger beslöt man att göra något åt problemet. Därför gav man organisationen "Hero Kompetens" i uppdrag att utbilda de nyanlända i norsk lagstiftning, kvinnofrid och jämlikhet. Projektet var framgångsrikt, och man lyckades vända en olycklig utveckling och minska antalet överfallsvåldtäkter. Kurserna informerar om vad som förväntas av alla som lever i vårt västra grannland, om vilka skyldigheter och vilka rättigheter som alla har.¹⁸

Värderingar går att ändra – och ändrar vi människors värderingar så ändrar vi också deras agerande.

En obligatorisk utbildning i samhällskunskap med fokus på svenska värderingar, svensk lagstiftning och dessutom sexualkunskap för nyanlända kan vara ett sätt att förebygga våldtäkter. Idag ligger ansvaret för samhällsorienterande utbildning för nyanlända på länsstyrelserna.¹⁹ Det finns dock ingen uttalad ambition att specifikt beröra vare sig sexualbrottlagen eller svenska värderingar om sexualitet och kön. Den samhällsintroduktion som erbjuds är inte heller obligatorisk, förutom i en handfull kommuner där man självständigt fattat beslut om detta. Värderingar går att ändra – och ändrar vi människors värderingar så ändrar vi också deras agerande.

Se noter Visa mindre

Noter

1, Heberlein 2004, 135.

2, <https://www.bra.se/om-bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2021-01-21-anmalda-brott-2020—preliminar-statistik.html>

3, <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html>

4, Brå Rapport 2020:6, 100

5, Brå Rapport 2020:6, 23

6, <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html> (notera att Brå:s statistik här bygger på självrapporterad utsatthet i Nationella Trygghetsundersökningen, NTU)

7, https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180008010/1371914724593/2008_13_valdtakt_mot_personer_over_15_ar.pdf

8, https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f180008010/1371914724593/2008_13_valdtakt_mot_personer_over_15_ar.pdf

9, Se t ex [Health care consumption and psychiatric diagnoses among adolescent girls 1 and 2 years after a first-time registered child sexual abuse experience: a cohort study in the Stockholm Region | SpringerLink](#)

- 10, <https://www.sbu.se/sv/publikationer/skrifter-och-faktablad/fakta-om-ptsd/>
- 11, [Full article: Swedish rape offenders — a latent class analysis \(tandfonline.com\)](#)
- 12, <https://www.pdf-archive.com/2011/05/08/br-1996-2-invandrares-och-invandrares-barns-brottslighet-1/>
- 13, https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800020907/1371914732300/2000_statistik_om_gruppvaldtakter.pdf
- 14, https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800012697/1371914727881/2005_17_brottslighet_bland_personer_fodda_sverige_och_utlandet.pdf
)
- 15, Se t ex *Jämlikhetsanden*, Wilkinson & Pickett, 2011.
- 16, <https://www.gp.se/ledare/heberlein-f%C3%B6rebygg-v%C3%A5ld-och-%C3%B6vergrepp-genom-riktad-information-1.3518001>.
- 17, [Voldtekter begås av ikke-norske – NRK Rogaland – Lokale nyheter. TV og radio](#)
- 18, [Hero Norge undervisar nyanlända flyktingar om sex och gränser för sexuella övergrepp – DN.SE](#)
- 19, <http://extra.lansstyrelsen.se/integration/Sv/samhallsorientering/Pages/samhallsorientering.aspx>

Ann Heberlein är teologie doktor i etik och författare till "Den sexuella människan. Etiska perspektiv på sexualitet" (Studentlitteratur, 2004) samt "Våldtäkt och kultur. En undersökning av relationen mellan invandring och sexualbrott" (GreyCat Publishing House, 2018).